

Priorytet: III Wysoka
jakość w systemie
oświaty.

Działanie 3.3.Poprawa
jakości kształcenia PO
KL

Ewaluacja programu nauczania i obudowy
dydaktycznej opracowanych
w ramach projektu
Młodzi Przedsiębiorczy - program nauczania
ekonomii w praktyce w szkole
ponadgimnazjalnej. Raport końcowy

Zofia Traczyk

HP

Spis treści

I Opis ewaluacji	2
1) Cele i zadania projektu.....	3
2) Podejście do ewaluacji.....	4
3) Metodologia badania.....	5
Pytania ewaluacyjne	6
Opis zastosowanych metod badawczych	7
Grupa badawcza.....	8
Harmonogram realizacji ewaluacji Zadania I:	8
II. BADANIE 1. Obserwacja zajęć realizowanych w oparciu o wybrany scenariusz lekcji z obudowy dydaktycznej przeprowadzonej w wybranej klasie pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej	9
III. BADANIE 2. Testowanie lekcji o e-promocji przez uczestników projektu i kwestionariusz dla uczniów i nauczycieli dot. oceny materiałów i zajęć.....	12
IV. Wnioski i rekomendacje	18

I Opis ewaluacji

Raport prezentuje wyniki badań przeprowadzonych od września do grudnia 2013r. Celem badania było dokonanie ewaluacji przygotowanych w programie *Młodzi Przedsiębiorczy - program nauczania przedmiotu ekonomia w praktyce w szkole ponadgimnazjalnej* materiałów obudowy dydaktycznej. Ewaluację przeprowadzono na przykładzie dwóch wybranych scenariuszy lekcji (wraz z materiałami dodatkowymi), aby zdiagnozować ich mocne i słabe strony, ocenić adekwatność zaproponowanych rozwiązań do zdolności i potrzeb uczniów oraz przygotowania nauczycieli, a także stworzyć wytyczne dla organizatorów projektu do powstającego poradnika dla nauczycieli korzystających z programu i obudowy dydaktycznej.

Prowadzone badania (testy materiałów) miały na celu stworzenie rekomendacji dotyczących zastosowania materiałów obudowy dydaktycznej podczas pracy z uczniami szkół ponadgimnazjalnych (ewaluacja formatywna). Organizatorzy projektu stawiają sobie za cel przystosowanie materiałów do użytkowania zarówno przez uczestników projektu, którzy otrzymają dodatkowe wsparcie merytoryczne, metodyczne i opiekę mentora (wsparcie obejmowało kurs internetowy, szkolenie stacjonarne), jak i nauczycieli przedmiotów ekonomicznych w szkołach ponadgimnazjalnych, którzy nie zostali specjalnie przeszkoleni.

Efektom ewaluacji ma być zestaw wskazówek oraz modyfikacja materiałów służąca ułatwieniu pracy.

Wyniki obserwacji i odpowiedzi na pytania postawione uczniom pozwolą na ocenę wartości merytorycznej i metodycznej materiałów (ich adekwatności do potrzeb nauczycieli i uczniów, użyteczności w pracy z uczniami oraz efektów ich zastosowania dla rozwoju kompetencji uczniów) oraz możliwości ich realizacji (ich efektywności). Ponadto badanie umożliwi antycypującą weryfikację czynników sprzyjających i osłabiających możliwość osiągnięcia celów zamierzonych w Projekcie.

1) Cele i zadania projektu

Celem głównym projektu jest umożliwienie 10 nauczycielom – do 30 IX 2014 roku – nauczania przedmiotu *ekonomia w praktyce* w szkole ponadgimnazjalnej oraz stworzenie 150 uczniom szkół ponadgimnazjalnych - do 30 IX 2014 – warunków do kształtowania kompetencji inicjatywności i przedsiębiorczości przy wykorzystaniu innowacyjnego programu nauczania *ekonomii w praktyce* oraz nowoczesnej obudowy dydaktycznej.

Cele szczegółowe projektu

1. Zwiększenie u 10 nauczycieli – do 30 IX 2014 roku - kompetencji dydaktycznych w zakresie nauczania przedmiotu *ekonomia w praktyce* z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych
2. Zwiększenie u 150 uczniów biorących udział w projekcie - do 30 IX 2014 r – kompetencji kluczowych, w szczególności przedsiębiorczości i inicjatywności.
3. Umożliwienie nauczycielom nauczania przedmiotu *ekonomia w praktyce* oraz stworzenie uczniom warunków do kształtowania kompetencji inicjatywności i przedsiębiorczości przy wykorzystaniu innowacyjnego programu nauczania oraz nowoczesnej obudowy dydaktycznej.

W ramach zadania 1 zrealizowano działania:

zadanie 1: opracowanie programu nauczania oraz obudowy dydaktycznej przedmiotu *ekonomia w praktyce*

2) Podejście do ewaluacji

W odniesieniu do każdego konkretnego ocenianego projektu ewaluacja oznacza określanie i zadawanie pytań, zbieranie informacji, formułowanie konkluzji o programie i jego przebiegu. Wszystko to w celu przedstawienia odpowiednich rekomendacji stanowiących w efekcie rzetelną podstawę decyzji dotyczących zarówno dalszego przebiegu programu, jak i jego ostatecznej oceny.

Istotą ewaluacji jest jej praktyczna orientacja – ukierunkowanie na modyfikacje i usprawnienia, potrzeba wykorzystania uzyskanych wyników w celu uniknięcia popełnianych w przeszłości błędów i udoskonalenia podejmowanych działań.

Zaproponowane podejście do ewaluacji oparte jest na przekonaniu, że podejmowane działania ewaluacyjne powinny obejmować i łączyć trzy ważne komponenty:

- Ewaluację formatywną (proaktywną), która ma pomóc w realizacji projektu i w związku z tym służyć bieżącemu podejmowaniu decyzji
- Ewaluację psychologiczną, służącą kształtowaniu wiedzy i świadomości wykonawców projektu na temat poszczególnych działań oraz motywowaniu pożądanych zachowań osób
- Ewaluację konkluzywną (retroaktywną), służącą zarówno bieżącej sprawozdawczości, jak i generalnej ocenie rezultatów i skutków programu.

Głównymi celami prowadzonej ewaluacji w odniesieniu do zadania 1. było testowanie fragmentu obudowy dydaktycznej i wynikające z rezultatów testu działania korygujące (ewaluacja formatywna i psychologiczna).

Celem formułowanych pytań ewaluacyjnych było uzyskanie wiedzy na temat adekwatności obudowy dydaktycznej do potrzeb i przygotowania przeciętnego nauczyciela przedmiotów ekonomicznych oraz, w razie zaistnienia takiej potrzeby, zapewnienie możliwości wypracowania

właściwych metod i sposobów korekty materiałów.

3) Metodologia badania

Ewaluacja zadania 1. została przeprowadzona, aby ocenić potencjał zaangażowania w wykorzystanie nowoczesnych materiałów i narzędzi edukacji ekonomicznej jak największej grupy docelowej, czyli nauczycieli przedmiotów ekonomicznych oraz uczniów szkół ponadgimnazjalnych wszystkich typów.

Przedmiotem zainteresowania ewaluatorów oraz organizatorów projektu jest przede wszystkim multiplikowalność rozwiązań zastosowanych w projekcie oraz ich dostępność. Celem długofalowym działań podjętych przez organizatorów jest jak najszersze upowszechnienie materiałów dydaktycznych i przygotowanie ich w sposób, który umożliwi (po ustaniu finansowania działań projektowych) efektywne, samodzielne korzystanie z rezultatów projektu przez nauczycieli, bez dodatkowego wsparcia szkoleniowego i eksperckiego oferowanego w projekcie.

Metodologia badania materiałów OD dobrana została w taki sposób, aby położyć szczególny nacisk na jakość przygotowanych narzędzi, czyli realizację założonych w materiałach (i programie) celów, zrozumiałość dla uczniów i nauczyciela, zwięzłość, czytelność, dostosowanie do potrzeb grup docelowych (uczniów i nauczycieli). W ewaluacji zakładanym rezultatem wykorzystania materiałów OD ma być przede wszystkim zmiana jakościowa w pracy nauczyciela (wykorzystanie proponowanych metod, narzędzi, przekazywanie uczniom wiedzy praktycznej) oraz sposobie uczenia się ucznia (diagnozowanie swoich umiejętności, mocnych stron, praca nad komunikacją w grupie czy zespołowe osiągnięcie celów). Badania miały też pokazać, na ile materiały przygotowane są w taki sposób, że umożliwiają wprowadzenie wymienionych zmian.

Wyniki obserwacji i odpowiedzi na pytania postawione uczniom i nauczycielom pozwoliły na ocenę wartości merytorycznej i metodycznej materiałów (ich adekwatności do potrzeb

nauczycieli i uczniów, użyteczności w pracy z uczniami oraz efektów ich zastosowania dla rozwoju kompetencji uczniów) oraz możliwości ich realizacji (ich efektywności). Ponadto badanie umożliwiło antycypującą weryfikację czynników sprzyjających i osłabiających możliwość osiągnięcia celów zamierzonych w Projekcie.

Ewaluacja obudowy dydaktycznej wymagała nie tylko poznania opinii nauczyciela o materiałach, ale również konieczne było zaobserwowanie, w jaki sposób nauczyciele korzystają z materiału na lekcji, czy potrafią zastosować wszystkie podane metody, które części pomijają, w jaki sposób prowadzona jest lekcja. W tym celu zastosowano obserwację jednej z lekcji prowadzonej w oparciu o wybrany fragment obudowy dydaktycznej.

Jako dodatkowy element badania zarówno w przypadku danych zbieranych za pomocą narzędzia internetowego, jak i w przypadku obserwacji w szkole wykorzystano karty pracy dla uczniów, które uczniowie uczestniczący w lekcji wypełniali po zajęciach realizowanych w oparciu o testowany scenariusz lekcji. Pytania skierowane do uczniów dotyczyły bezpośrednio tematyki lekcji i miały za zadanie zdiagnozować, czy cele lekcji zostały zrealizowane.

W ewaluacji zadania drugiego prowadzono zarówno badania jakościowe, jak i ilościowe. Przygotowane kwestionariusze zawierały pytania otwarte (szczególnie w przypadku karty pracy po lekcji skierowanej do uczniów) oraz zamknięte (np. pytania o realizację poszczególnych części lekcji przez nauczyciela). Pytania otwarte pozwoliły poznać zarówno rezultat lekcji (np. co wynieśli z lekcji uczniowie), jak i opinię nauczycieli na temat proponowanych w programie materiałów czy sugestie dotyczące ich modyfikacji.

Pytania ewaluacyjne

Ewaluację zadania 1. przeprowadzono, aby udzielić odpowiedzi na dwa najistotniejsze pytania:

- Jakie ewentualne trudności mogą napotkać nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych przy

korzystaniu z materiałów obudowy dydaktycznej w ramach edukacji ekonomicznej bez wsparcia, jakie otrzymali uczestnicy projektu?

- Czy zajęcia przeprowadzone na podstawie przygotowanych w ramach obudowy dydaktycznej materiałów realizują cele określone w scenariuszach lekcji (a tym samym cele programu)?

Opis zastosowanych metod badawczych

Wykorzystano dwa sposoby zbierania danych. Przetestowano dwa wybrane scenariusze lekcji:
„E-promocja, czyli jak nas widzą w sieci”

„Przygotowanie do pracy zespołowej: role zespołowe, informacja zwrotna, ocena koleżeńska.”

Zrealizowano dwa rodzaje badań: obserwację realizacji scenariusza w wybranej klasie szkoły ponadgimnazjalnej (bez udziału osób zaangażowanych w projekt) oraz przeprowadzenie ankiet z nauczycielami testującymi materiał i uczniami biorącymi udział w lekcjach prowadzonych w oparciu o proponowane materiały. Wypowiedzi respondentów zbierane były za pomocą kwestionariusza zamieszczonego online. Ponadto do każdego materiału obudowy dydaktycznej zamieszczonego w sieci dołączono link do kwestionariusza oceny pracy z materiałem.

Badania zrealizowano w okresie październik-grudzień 2013.

Opracowano narzędzia badawcze: ankietę dla nauczycieli realizujących lekcję, ankietę dla uczniów uczestniczących w zajęciach.

Przeprowadzone badania

1. Obserwacja zajęć przeprowadzonych w oparciu o scenariusz lekcji z OD:

Dane:

- obserwacje badacza – obserwatora lekcji

- 1 kwestionariusz dla nauczyciela;
- 18 kart oceny pracy na lekcji dla uczniów;

2. Rozpowszechnienie wśród nauczycieli przedmiotów ekonomicznych w szkołach ponadgimnazjalnych scenariuszy lekcji i przeprowadzenie ankiety po ich realizacji

- 8 kwestionariuszy dla nauczyciela wypełnionych online
- 81 kart pracy dla ucznia wypełnionych online

Grupa badawcza

Ewaluację opracowanych narzędzi przeprowadzono zarówno poza grupą realizującą projekt (doświadczeni nauczyciele prowadzący edukację ekonomiczną w ramach podstaw przedsiębiorczości), jak i na uczestnikach projektu, którzy w ramach pierwszego zadania w kursie internetowym przed rozpoczęciem etapu szkolenia do wdrażania przeprowadzić mieli lekcję z uczniami w oparciu o wybrany do ewaluacji scenariusz o e-promocji.

Ponadto na stronie internetowej przy każdym materiale opublikowanym w sieci zamieszczony został link do narzędzia w celu ewaluacji materiałów przez zewnętrznych użytkowników.

Harmonogram realizacji ewaluacji Zadania I:

- lipiec/sierpień 2013
 - opracowanie narzędzi badawczych: 2 ankiety dla nauczyciela, 2 karty pracy i samooceny dla uczniów na lekcje z obserwacją
- październik - grudzień 2013
 - realizacja badania - obserwacji, ankiety z nauczycielami, ankiety z

uczniami

- analiza danych i przygotowanie raportu z ewaluacji

II. BADANIE 1. Obserwacja zajęć realizowanych w oparciu o wybrany scenariusz lekcji z obudowy dydaktycznej przeprowadzonej w wybranej klasie pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej

W celu zbadania wykorzystania narzędzi powstałych w ramach obudowy dydaktycznej programu nauczania przedmiotu ekonomia w praktyce przeprowadzono obserwację na zajęciach w jednej z warszawskich szkół ponadgimnazjalnych.

Do przeprowadzenia badania wykorzystano grupę badawczą spoza projektu. Obserwację przeprowadzono w jednej z warszawskich szkół ponadgimnazjalnych. Badano grupę uczniów uczestniczących w lekcji, 25 osób, uczniów klasy pierwszej liceum ogólnokształcącego oraz nauczyciela przedmiotów ekonomicznych.

Do ewaluacji fragmentu obudowy dydaktycznej wybrano scenariusz lekcji, który nie wymagał znajomości kontekstu całego programu. Przeprowadzone zajęcia nie wymagały od uczniów dodatkowej wiedzy czy umiejętności. Lekcja dotyczyła pracy w grupie i stanowiła spójną całość: nauczyciel wyjaśnia uczniom różne aspekty pracy zespołowej, uczniowie w grupach wykonują wspólnie zadanie, na podstawie materiałów dodatkowych określają swoją rolę w grupie i dokonują oceny pracy swojej i innych.

Na lekcji obecny był badacz obserwujący pracę nauczyciela i uczniów na zajęciach. Po zajęciach nauczyciel i uczniowie oceniali scenariusz i zajęcia. Opracowane zostały odrębne kwestionariusze dla różnych grup respondentów: nauczyciela prowadzącego lekcję oraz uczniów w niej uczestniczących. Ankiety zawierały zarówno pytania otwarte jak i zamknięte.

Kwestionariusz dla nauczycieli zawierał pytania odnoszące się do: pracy ze scenariuszem podczas przygotowywania zajęć, przebiegu zajęć, pracy uczniów, wykorzystania materiałów dodatkowych a także oceny przeprowadzonych zajęć i scenariusza. Ankieta dla uczniów, przygotowana została w formie karty pracy, badała deklaracje dotyczące zadowolenia z zajęć i uzupełniona została ćwiczeniami i pytaniami sprawdzającymi zrozumienie i utrwalenie treści przekazanych w czasie lekcji, poprzez które badano, czy podczas lekcji zostały zrealizowane cele lekcji.

Uczestnikami lekcji byli uczniowie klasy pierwszej (25 osób). Po lekcji 18 uczniów oddało wypełnione kwestionariusze dotyczące pracy na lekcji oraz oceny zajęć. Prowadzący lekcję otrzymał odpowiednio wcześniej materiały do przeprowadzenia lekcji.

Przebieg lekcji a praca nauczycieli z badanym scenariuszem

Podczas obserwowanych zajęć nie zostały przedstawione cele lekcji (przedstawiono tylko 2 z pięciu celów). Lekcja prowadzona była w sposób nieuporządkowany, co było skutkiem tego, że nauczyciel prezentował ćwiczenia bez komentarza, który pozwalałby uczniom wyciągnąć wnioski z lekcji czy wykonywanych zadań. Pominięto kluczowe treści związane z udzielaniem informacji zwrotnej, dokonywanie oceny koleżeńskiej i samooceny. Uczniowie nie ćwiczyli zatem w grupach udzielania informacji zwrotnej, co było istotną treścią lekcji, bez której niemożliwe stało się zrealizowanie zamierzonego w materiale celu.

Z obserwacji badacza wynika, że podczas lekcji nauczyciel pominął większość części wyjaśniających np. istotę pracy zespołowej (punkt nr 2 w przebiegu zajęć), pominięto punkt 3 z przebiegu zajęć (wyjaśnienie pojęcia i podziału ról zespołowych), pominięto wyjaśnienie zasad udzielania informacji zwrotnej, nie omówiono również efektów i sposobu pracy uczniów po wykonaniu ćwiczenia z punktu 5 przebiegu lekcji. Element lekcji, w którym powinno było (zgodnie ze scenariuszem) pojawić się wyjaśnienie zasad udzielania informacji zwrotnej oraz część, w której uczniowie udzielają sobie w ramach zespołów informacji zwrotnej nauczyciel

zastąpił krótkim poleceniem: „Teraz oceńcie pozytywnie pracę innych członków grupy”. Ponadto zaobserwowano, że podczas pracy z materiałem pomocniczym nr 1 na podstawie materiału nr 2 okazało się, że niektóre grupy inaczej zinterpretowały polecenie, co mogło być wskaźnikiem tego, że polecenie nie było dość jasno sformułowane (przez autorów materiału lub przez nauczyciel).

Materiały do scenariusza zostały ocenione dobrze zarówno przez uczniów, jak i nauczyciela. Według nauczyciela prowadzącego lekcję, lekcja była zrozumiała dla uczniów, ale *należy ją uprościć metodycznie i szczegółowiej określić zadanie w realizacji celów lekcji*. Z drugiej strony jednak nauczyciel w kwestionariuszu przedstawia jako zalety lekcji pracę w grupach, materiały dydaktyczne i precyzyjne cele.

Uczniowie brali aktywny udział w lekcji oraz w dyskusji, ale niechętnie (według nauczyciela prowadzącego lekcję) wykonywali proponowane ćwiczeniach. Zdaniem nauczyciela przyczyną niechęci były *zbyt mało konkretne ćwiczenia i brak precyzyjnie określonych efektów pracy*. Natomiast z obserwacji zajęć, pracy nauczyciela oraz uczniów w grupach na lekcji wynika, że zabrakło nauczycielskiego komentarza do wykonywanych zadań oraz podsumowania prezentacji efektów pracy uczniów, które były niezbędnymi elementami każdego z wykonywanych ćwiczeń.

Analiza wyników ankiet wypełnionych po lekcji przez jej uczestników pokazuje, że uczniowie uczestniczący w lekcji pozytywnie ocenili zajęcia i potrafili udzielić odpowiedzi na pytania zadane w ankiecie dot. lekcji (pytania pokazujące, czy zostały zrealizowane cele lekcji). Uczniowie potrafili dokonać oceny swojej pracy na lekcji analizując zarazem swoją rolę w zespole zadaniowym. Wskazywałyoby to, że część celów lekcji została zrealizowana (pomijając cel dot. udzielania informacji zwrotnej¹). Jako niezrozumiałe elementy lekcji wymieniano nadmiar materiałów: *Było za dużo kartek i czasami trudno było się w tym połąpać*. Jedna trzecia uczniów, którzy wypełnili ankietę jako przyczynę trudności w odpowiedzi na pytania nt. swojej pracy w grupie napisała, że czas pracy w grupach była za krótki i nie pozwoliło mu to na sformułowanie wniosków, o które pytano w ankiecie. Uczniowie pozytywnie oceniali lekcję, zwłaszcza pracę w grupie. Oceniali ją jako ciekawszą niż „zwykle”. Reakcje uczniów zaobserwowane podczas lekcji

¹ Na pytanie o zasady udzielania informacji zwrotnej żaden uczeń nie udzielił odpowiedzi prawidłowej.

wskazywały na zainteresowanie materiałami pomocniczymi (uczniowie szybko przyswoili terminy opisane w materiałach i toczyli żywiłowe dyskusje w grupach na zadany temat). Uczniowie chętnie odpowiadali również na pytania, jaką rolę pełnią w grupie.

Czas trwania lekcji i organizacja pracy

Zarówno z obserwacji, jak z odpowiedzi udzielanych przez nauczyciela wynika, że scenariusz okazał się zbyt złożony do realizacji podczas jednej godziny lekcyjnej. Na lekcji nie wykorzystano wszystkich materiałów pomocniczych, ponieważ uczniowie potrzebowali więcej czasu na zapoznanie się z każdym z rozdawanych przez nauczyciela materiałów. Nauczyciel prowadzący lekcję w oparciu o testowany materiał zgłosił po lekcji, że zbyt bogaty i obszerny materiał nie jest możliwy do realizacji na jednej godzinie lekcyjnej. Sytuacja ta, zdaniem nauczyciela, zmusiła go do uproszczeń i pomijania niektórych punktów scenariusza.

Nauczyciel stwierdził w rozmowie z badaczem po lekcji, że zdecydowanym ułatwieniem w pracy ze scenariuszem podczas lekcji byłoby określenie czasu trwania poszczególnych jego części.

III. BADANIE 2. Testowanie lekcji o e-promocji przez uczestników projektu i kwestionariusz dla uczniów i nauczycieli dot. oceny materiałów i zajęć.

Badanie przeprowadzone zostało przy użyciu elektronicznych anonimowych kwestionariuszy osadzonych na stronie www.ceo.org.pl. Opracowane zostały odrębne kwestionariusze dla różnych grup respondentów: nauczycieli prowadzących lekcje, oraz uczniów w nich uczestniczących. Ankiety zawierały zarówno pytania otwarte jak i zamknięte.

Kwestionariusz dla nauczycieli zawierał pytania odnoszące się do: pracy ze scenariuszem podczas przygotowywania zajęć, przebiegu zajęć, pracy uczniów, wykorzystania materiałów dodatkowych, a także oceny przeprowadzonych zajęć i scenariusza. Ankieta dla uczniów

przygotowana została w formie karty pracy, badała deklaracje dotyczące zadowolenia z odbytych zajęć i uzupełniona została ćwiczeniami i pytaniami sprawdzającymi zrozumienie i utrwalenie treści przekazanych w czasie lekcji.

Ankiety w okresie październik – listopad 2013 wypełniło 8 nauczycieli oraz 81 uczniów. Poniżej zaprezentowana została analiza odpowiedzi udzielonych w badaniu.

Przebieg lekcji a praca nauczycieli z badanym scenariuszem

Wszyscy nauczyciele zadeklarowali, że przeprowadzili lekcje zgodnie z otrzymanym scenariuszem. Zrealizowane zostały podstawowe założenia zawarte w scenariuszu: na wszystkich lekcjach praca uczniów odbywała się w grupach, a na większości (62% lekcji) uczniowie wykorzystywali zasugerowane technologie: telefony komórkowe, tablety, smartfony lub pocztę elektroniczną.

Najczęściej wybierany był pierwszy wariant lekcji – niewymagający przygotowania i rozesłania do uczniów maila reklamowego, co może świadczyć o obawach nauczycieli związanych z wykorzystaniem narzędzi internetowych (e-mail) do komunikacji z uczniami. Z odpowiedzi nauczycieli wynika również, że większość z nich już przygotowując się do poprowadzenia lekcji dokonała w scenariuszu modyfikacji, dopasowując plan zajęć do własnych preferencji bądź indywidualnych potrzeb uczniów. Wymieniane najczęściej zmiany to: przeprowadzenie tylko wybranych ćwiczeń, wyselekcjonowanie materiałów do pracy z uczniami, opracowanie dodatkowych elementów (np. prezentacji wyjaśniającej plan lekcji dla uczniów) czy włączenie w lekcję nowych zagadnień, pokrewnych głównemu tematowi (np. temat pracy „w chmurze”, czy roli blogów w e-reklamie).

Różnorodność zaproponowanych w scenariuszu ćwiczeń uznawana była zarówno za wadę scenariusza, jak i jego zaletę. Odpowiedzi nauczycieli nie są w tym względzie jednoznaczne. Z jednej strony, doceniona została swoboda jaką rozbudowany scenariusz pozostawia

prowadzącemu lekcję (wybór ćwiczeń i wariantów w zależności od preferencji), z drugiej wskazywano na trudności z zaplanowaniem przebiegu lekcji i później ze zrealizowaniem wszystkich jej elementów.

W ogólnej ocenie scenariusz uznany został jednak za bardzo dobry, rozbudowany, zrozumiały, jasny i przejrzysty materiał do pracy z uczniami (75% respondentów). Dwie osoby przyznały dodatkowo, że praca ze scenariuszem wymagała uważnego zapoznania się z jego treścią.

Tematyka lekcji oraz metody i techniki pracy

W ocenie 62% nauczycieli zaproponowany temat lekcji był ciekawy i dotyczył kwestii praktycznych. Scenariusz pozwalał zaprezentować zagadnienia w sposób nieszablonowy, a dużą zaletą były ćwiczenia opierające się na konkretnych przykładach i odnoszące się do realnych sytuacji. W rezultacie, podczas zajęć, uczniowie aktywnie uczestniczyli w ćwiczeniach (odpowiedzi 87% nauczycieli), chętnie angażowali się w zaproponowane im zadania (odpowiedzi 100% nauczycieli) i zabierali głos w dyskusji (odpowiedzi 87% nauczycieli). Według 87% respondentów lekcja była dla uczniów interesująca, przydatna i zrozumiała.

Deklaracje nauczycieli znajdują swoje potwierdzenie w ankietach wypełnianych po zajęciach przez uczniów. Odpowiedzi wskazują, że przeprowadzona lekcja była odpowiednio dopasowana do potrzeb młodzieży. Ćwiczenia ocenione zostały jako praktyczne, ciekawe i kształcące umiejętności przydatne we współczesnym świecie. Uczniowie rozumieli kierowane do nich polecenia, zadania były odpowiednio sformułowane i ich zrozumienie nie sprawiało uczestnikom lekcji większych problemów.

- 1) *Była to najciekawsza lekcja PP jak dotąd. Bardzo podobają mi się zajęcia związane z marketingiem. Jest to bardzo interesujące i wciągające, a przy okazji uczymy się pracy w grupach.*
- 2) *Podobało mi się tworzenie własnej e-reklamy wraz z krótkim przedstawieniem własnego*

produktu.

- 3) *Bardzo podobała mi się sposób przekazania.*
- 4) *Przeprowadzona lekcja bardzo mi się podobała ponieważ na pewno mi się to przyda w życiu.*

Większość (85%) młodych ludzi potwierdziła, że lekcja była ciekawa zarówno ze względu na temat jak i ze względu na zaproponowane metody i techniki pracy. Duże uznanie uczniów zyskały zadania wymagające kreatywności, pracy w grupach i wykorzystania sprzętu komputerowego.

Ze strony nauczycieli zaproponowane w scenariuszu metody i techniki pracy również ocenione zostały pozytywnie. Doceniona została praca z wykorzystaniem pytań kluczowych: 87% nauczycieli przyznało że zadanie pytań kluczowych pozwoliło skupić uwagę uczniów na najważniejszych kwestiach lekcji, a ponadto uporządkowało ich działania w czasie lekcji. Znając oczekiwania prowadzących młodzież z łatwością mogła wypowiedzieć się na dany temat.

Jako dodatkową zaletę ćwiczeń zawartych w scenariuszu 37% respondentów wymieniło wykorzystanie metody pracy w grupach. W ich opinii, uczniowie pracując w grupach czuli się bezpiecznie i bezstresowo, mogli samodzielnie podejmować decyzje i współpracować. Nauczyciele przyznali również, że jest to metoda zbyt rzadko wykorzystywana w szkole. Podkreślić warto, że w odpowiedziach nauczycieli pojawiła się wyraźna rozbieżność, pomiędzy samą oceną metod i technik zawartych w scenariuszu a zastosowaniem ocenianych metod w praktyce. Choć wszyscy respondenci uznali, że nie mieli problemów z zastosowaniem zaproponowanych metod nauczania, a opis zawarty w scenariuszu był jasny i wyczerpujący, to jednak na podstawie dalszych wypowiedzi stwierdzić można, że często mieli oni trudności ze sprawnym przeprowadzeniem ćwiczeń metodą pracy w grupach i z organizacją pracy na lekcji.

Czas trwania lekcji i organizacja pracy

75% lekcji zaplanowanych zostało na jedną jednostkę lekcyjną (zgodnie z sugestiami scenariusza). Pozostali nauczyciele zdecydowali się poświęcić większą ilość czasu na przeprowadzenie lekcji i przyznawali, że na zaproponowane w scenariuszu aktywności uczniów nie została przeznaczona wystarczająca ilość czasu:

- *Uważam, że uczniowie powinni mieć do dyspozycji ok 15-20 minut, aby prawidłowo wywiązać się z zadania. Z prezentacją, oceną i dyskusją, jest to przynajmniej 60 minut.*
- *Po przeanalizowaniu dostarczonego materiału, zauważyłam, że 45 minut to za mało. Wybrałam klasę, która ma lekcje w bloku – 2h.*

Niezależnie od faktycznie przeznaczonego na realizację lekcji czasu wszyscy respondenci wskazywali na trudności z organizowaniem pracy na lekcji oraz z przeprowadzeniem zaplanowanych w scenariuszu treści w ustalonym przez siebie czasie.

- *Nie miałem wystarczająco dużo czasu, by zaznajomić uczniów ze szczegółową instrukcją potrzebną do wykonania zadania. Grupy oczywiście kierowały się instrukcjami, ale język NaCoBeZu był dla nich nowy więc wszystko rozumieli z pewnym opóźnieniem.*

25% respondentów deklaruje że prowadząc lekcje po raz drugi, wcześniej zapoznaby uczniów z częścią materiałów, lub że na nowo przemyślałyby przebieg lekcji i dobór zaproponowanych w scenariuszu ćwiczeń.

Z powodu braku czasu nauczyciele zmuszeni byli na dokonywanie modyfikacji w końcowych elementach lekcji. Tylko 3 osoby przeprowadziły zgodnie z sugestiami scenariusza podsumowanie celów lekcji (częściej występującą formą było podsumowanie cząstkowe - odnoszące się tylko do konkretnego ćwiczenia). Połowa nie zdołała powrócić do postawionych na początku lekcji pytań kluczowych.

Zdaniem nauczycieli problem braku czasu na lekcji powiązany był przede wszystkim z

wykorzystaniem metody pracy w grupach. Zwrócono uwagę, że opracowane w scenariuszu aktywności były zbyt rozbudowane i przy dużej liczebności klas ćwiczenia realizowane przez uczniów miały tendencję do przedłużania się.

- *Uczniowie nie potrafili w przeznaczonym czasie wykonać ćwiczeń. Bardzo się starali wykonać je perfekcyjnie i napisanie e-maila zajęło im kwadrans.*
- *Trudnością była duża liczebność uczniów. Brak umiejętności uczniów do pracy w grupie. Brak czasu na omówienie i analizę ćwiczeń.*
- *Dodatkowo praca w grupach łączy się z pewnym "szumem" ze strony uczniów chcących wykonywać zadania i nie wszyscy wykazują zainteresowanie wskazówkami.*

Na problemy w sferze organizacji czasu lekcji zwrócili uwagę również sami uczniowie. Dla tego grona respondentów najczęściej występującym problemem zajęć było zbyt szybkie tempo pracy, które utrudniało staranne wykonanie poleceń, a także uniemożliwiało pogłębienie interesujących uczniów zagadnień. Wśród innych wymienionych wad znalazły się: chaotyczne prowadzenie lekcji i brak sprawnej organizacji działań przez nauczyciela.

Warto jednak podkreślić, że wskazywane przez uczniów wady w prowadzeniu i organizacji lekcji, nie wypłynęły znacząco na proces uczenia się młodzieży. Większość uczniów po lekcji potrafiła wypełnić zadania dotyczące jej tematu, bez problemu odnosiła się do omówionych zagadnień i wskazywała konkretne przykłady dla pojęć i zjawisk wspomnianych podczas zajęć (64% uczniów). Sami uczniowie deklarowali, że podczas lekcji zdobyli nowe wiadomości.

1. *Nauczyłam się, że jak w przyszłości będę chciała coś wypromować, to już będę znała sposoby na dotarcie do ludzi, właśnie dzięki tej lekcji.*

Ocena dodatkowych materiałów dydaktycznych dołączonych do scenariusza

Wszyscy nauczyciele wykorzystali materiały dodatkowe dołączone do scenariusza lekcji i

podkreślali ich wysoką wartość merytoryczną. Materiały zostały ocenione jako ciekawe, szczegółowe, wyczerpujące temat, dobrze dopasowane do scenariusza lekcji, pomocne w realizacji celów ćwiczeń i zrozumiałe dla uczniów.

62% uznało jednocześnie, że warto by materiały zostały uzupełnione o dodatkowe elementy np. o dodatkowe przykłady reklam czy linki do stron internetowych z materiałami źródłowymi. Wspomniana przez jedną osobę została również potrzeba otrzymania wskazówek metodycznych dotyczących analizy prac przygotowanych przez uczniów w grupach (na co należałoby zwracać większą uwagę dokonując oceny i omówienia).

Większość respondentów (62%) zwróciła uwagę, że materiałów było zbyt dużo, by udało się wszystkie wykorzystać podczas jednej godziny lekcyjnej. Prowadzący musieli dokonywać selekcji - co utrudniało organizację lekcji. Pośród innych wymienianych wad materiałów dodatkowych znalazły się: zbytnia szczegółowość i zbyt profesjonalny język (25% wskazań respondentów). W ramach proponowanych przez nauczycieli zmian, pojawiły się sugestie, by materiały były bardziej zwarte i by do każdego ćwiczenia rozplanowany został czas poszczególnych aktywności. Ankiety uczniowskie pokazują, że młodzież również nie czuła się komfortowo korzystając z dużej liczby materiałów. Według ich oceny teksty były zbyt długie, a pracę utrudniała duża liczba otrzymanych od nauczycieli kartek.

IV. Wnioski i rekomendacje

W świetle przedstawionej powyżej analizy wyników badań, stwierdzić można, że opracowany w programie *Młodzi Przedsiębiorczy - program nauczania przedmiotu ekonomia w praktyce w szkole ponadgimnazjalnej* materiał dydaktyczny odpowiada na potrzeby nauczycieli i uczniów uczestniczących w ich zajęciach. Wśród wyników kwestionariuszy dominują pozytywne oceny dotyczące zarówno tematu lekcji, opracowanych materiałów, zaproponowanych aktywności, jak i metod i technik pracy. Co istotne, oceny uczniów i nauczycieli są w tych aspektach spójne. Mocną stroną jest merytoryczne opracowanie ewaluowanych materiałów.

Wyróżnić można jednocześnie trzy obszary, które wymagają dodatkowego namysłu lub modyfikacji ze strony autorów scenariusza i obudowy dydaktycznej. Pierwszy dotyczy czytelności i przejrzystości materiału zaprezentowanego w scenariuszu, drugi związany jest z czasem trwania lekcji i sposobem jej organizacji, trzeci odnosi się zaś do wsparcia metodycznego nauczycieli prowadzących lekcje.

Obszar 1

Nauczyciele przyznają, że do lekcji prowadzonej według omawianego scenariusza należało rzetelnie się przygotować, zaplanować ćwiczenia, samemu zapoznać się z dołączonymi materiałami, uważnie przemyśleć scenariusz lekcji i potrzeby uczniów oraz rozplanować poszczególne ćwiczenia w czasie. Wypowiedzi te mogą świadczyć o trudnościach z przygotowaniem się do prowadzenia lekcji wynikających z braku przejrzystości i czytelności omawianego scenariusza. Duża liczba wariantów przebiegu lekcji, ćwiczeń i materiałów, wymaga jasnego sposobu uszeregowania i zaprezentowania treści.

Rekomendacje:

- Opracowanie przejrzystego graficznie układu scenariusza, z wyraźnym wyróżnieniem poszczególnych części: elementów lekcji, dodatkowych ćwiczeń, materiałów dla uczniów;
- Podzielenie przebiegu lekcji na wariant podstawowy i pulę ćwiczeń go rozszerzających;
- Opracowanie wskazówek, kiedy warto wybrać dany wariant lub ćwiczenie;

Obszar 2

Najczęściej przewijającymi się w wypowiedziach obu grup respondentów problematycznymi aspektami przeprowadzonych lekcji był: brak czasu na realizację i omówienie treści oraz problemy z zaplanowaniem i organizowaniem działań uczniów podczas lekcji. Na podstawie wyników badania nie można jednoznacznie stwierdzić na ile problemy te wynikały z konstrukcji ocenianych scenariuszy i materiałów, na ile zaś decydujące były tutaj kompetencje i

przygotowanie osób prowadzących lekcje.

Niemniej jednak warto zwrócić uwagę autorów na zgłaszane przez respondentów problemy: zbyt mało czasu przeznaczonego na zadania dla uczniów i samą lekcję, brak jasno określonych ram czasowych poszczególnych aktywności, zbyt rozbudowane ćwiczenia i materiały dla uczniów.

Rekomendacje:

- Zmiana planowanego w scenariuszach czasu trwania zajęć z 45 min. na 90 min;
- Rozpisanie orientacyjnego czasu trwania kolejnych elementów zajęć i zamieszczanie odpowiedniej informacji przy opisie elementów w scenariuszy;
- Opracowanie bardziej zwięzłych (pisanych językiem ucznia) instrukcji i informacji w materiałach dla uczniów, skrócenie materiałów.

Obszar 3

Niepokojące wydają się sygnały dotyczące braku przygotowania nauczycieli do prowadzenia pracy uczniów metodą pracy w grupach. Na podstawie badania wyraźnie można stwierdzić, że choć metoda ta jest pozytywnie oceniana przez prowadzących lekcje, to, przez to samo grono, jest ona jednocześnie wskazywana jako element zaburzający dynamikę lekcji i spowalniający tempo pracy.

Rekomendacje:

- Opracowanie zestawu porad metodycznych do scenariuszy lekcji w postaci krótkich pytań i odpowiedzi dotyczących najczęściej wymienianych przez prowadzących problemów związanych z pracą uczniów w grupie (np. jak podzielić grupy przy dużej liczebności klasy? Co zrobić by praca uczniów nie przedłużała się? Jak aktywizować

wszystkich uczniów w grupie? Jak omawiać pracę i wyciągać wnioski nt. pracy w grupie?)

Załącznik nr 1 - przygotowane narzędzia

1.1. Ankieta dla nauczyciela po przeprowadzeniu lekcji

1.2. Karta pracy dla uczniów po przeprowadzeniu lekcji

Załącznik nr 2 – dane

- 1) Tabela z odpowiedziami nauczycieli
- 2) Tabela z odpowiedziami uczniów